ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՓԱԿՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌԱԾ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ադրբեջանի կողմից Հայկական ԽՍՀ-ի և ԼՂԻՄ-ի շարունակվող շրջափակման հետևանքով երկրին քաղաքական, նյութական, տնտեսական և բարոյական բնույթի դժվար վերականգնելի վնաս է հասցվում:

Սեպտեմբերի 25-ի գիշերվանից սկսած մեր ճանապարհային երկաթուղային «պատուհանը» փոքր-ինչ բացվեց, բայց տվյալ հերթը առայժմ միտում չի դարձել. վեց օրում (սեպտեմբերի 25—30-ը) հարևանների կողմից ստացվել է ընդամենը 3277 վագոն, որը կազմում է սահմանված տեխնիկական նորմայի (օրական 1340 վագոն) 40,8 տոկոսը: Բացի դրանից, ստացված բեռների մեջ առաջվա պես բացակայում է վառելիքը, որը կազմալուծում է ապրանքների բեռնաթափման և դրանք կոնկրետ սպառողներին հասցնելու պրոցեսը: Փաստորեն շրջափակումը նոր ձևեր է ստացել. պարենամթերքով և վառելիքով լի վագոններն անջատվում են, իսկ շինանյութերը հիմնականում ստացվում են օգտագործման համար ոչ պիտանի վիճակում:

Այս ամենը անչափ ծանր վիճակի մեջ է դնում ճանապարհության ժողովրդական տնտեսությունը: Ընդսմին տուժում են մեր պարտնյորներն երկրի մյուս ռեգիոններում և արտասահմանում:

Կորուստներ են կրում ճանապարհության ժողովրդական տնտեսության փաստորեն բոլոր ճյուղերը, շրջափակումը անդրադառնում է նաև բնակչության կենսապահովման վրա: Հիմնական ճյուղերի կոնկրետ տնտեսական վնասը հետևյալն է.

ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ ԵՎ ՆՅՈՒԹԱՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄ

Սեպտեմբերի 1-ից մինչև 24-ն ընկած ժամանակահատվածում հանրապետությունում Ադրբեջանական ԽՍՀ-ի կողմից նորմայից պակաս է ստացվել 28,1 հազար բեռնված վագոն, իսկ ընդամենը սեպտեմբերին Նորաշենի և Իջևանի կցառեղերից ստացվել է 7453 վագոն, նորմայի 40800-ի դիմաց, կամ ընդամենը 18,3 տոկոսը: Պակաս են ստացվել 1500,6 հազար տոննա ծավալի տարբեր բեռներ: Այդ ժամանակահատվածում ընդամենը ստացվել են 723 ցիստեռն լցովի բեռներ, կամ նորմայի 9,3 տոկոսը, որի հետևանքով չի ստացվել 318,5 հազար տոննա լցովի բեռ, այդ թվում «Հայնավթամթերք» արտադրատրանսպորտային միավորման գծով 52,0 հազար տոննա բենզին, 20,0 հազար տոննա դիզելային վառելիք, 103,7 հազար տոննա վառելու մազութ: Գեմատի գծով չի ստացվել 38,6 հազար խորանարդ մետր փայտանյութ, 280,0 հազար տոննա ցեմենտ, 50,0 հազար տոննա սև մետաղի գլանվածք: Վառելիքի ասեղ պակասի հետևանքով չոչափելի կորուստներ կրեց նաև ավտոմոբիլային տրանսպորտը, որոնք կազմեցին նկամտի ավելի քան 12 միլիոն ռուբլի:

ԱԳՐՈԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐ

Ադրբեջանի ձեռնարկած շրջափակման հետևանքով հանրապետությունում մեծապես վատթարացավ գյուղատնտեսական աշխատանքների ընթացքը: Այսպես, 1989 թվականի օգոստոսի 20-ից մինչև հոկտեմբերի 1-ը ընկած ժամանակաշրջանում վառելիքաքսանյութերի և տրանսպորտի բացակայության պատճառով հնարավոր չեղավ հացաբույսերը ժամանակին հավաքել 2,0 հազար հեկտար, եգիպտացորենը՝ 2,4 հազար հեկտար, բանջարեղենը՝ 1,4 հազար հեկտար մակերեսի վրա, չհնձվեց ավելի քան 7,0 հազար հեկտար ցանովի ու բնական խոտ, չկուտակվեց ավելի քան 20,0 հազար տոննա սիլոս, 1,5 հազար տոննա խոտալյուր և այլն:

Զգացվում են բերքահավաքը, կերի կուտակումը, աշնանացանը և ցրտահերկը: Չեն ստացվել հանքային պարարտանյութեր և աշնանացանը կատարվել է առանց դրանց կիրառման:

Հյուսիսային Կովկասում պետք է կուտակվեր 150 հազար տոննա ծղոտ, մթերված է 90,0 հազար տոննա, երկաթուղիների փակման հետևանքով դուրս է տարվել միայն 9,2 հազար տոննա:

Տնտեսություններում արտադրված կաթը երկար ժամանակ չի տարվում մթերող կազմակերպությունների կողմից, և հաշվի առնելով, որ հանրապետության տնտեսությունները լիովին չեն ապահովված սառնարանային կայանքներով, ընկնում է կաթի սորտայնությունն ու որակը, որի հետևանքով կորուստները կազմել են մոտ 0,6 միլիոն ռուբլի: Շատ փչացող մյուս մթերքների (հատկապես բանջարեղենի և խաղողի) փչանալու հետևանքով նույն պատճառով կորուստները կազմել են 0,7 միլիոն ռուբլի:

Ստեղծված վիճակը շատ բացասաբար է անդրադառնում նաև գյուղմթերքների մթերումների պլանի կատարման վրա: Այսպես, 1989 թվականի հոկտեմբերի 1-ի դրությամբ կարտոֆիլի գնումների պլանը կատարվել է 40,1 տոկոսով, բանջարեղենինը՝ 60,6 պտուղինը՝ 42,0, բոստանային մշակաբույսերինը՝ 60,0, խաղողինը՝ 20,5, հացաբույսերինը՝ 66,2 տոկոսով: Շրջափակման ժամանակաշրջանում հանրապետությունում չեն գնվել 32 հազար տոննա պտուղ, 35 հազար տոննա բանջարեղեն, 30 հազար տոննա խաղող և այլն:

Անբավարար է հանրապետության բնակչությանը գյուղատնտեսական մթերքներով ապահովելու գործը: Այսպես, այդ ժամանակահատվածում հանրապետությունը համամիութենական ֆոնդից պակաս է ստացել 5,0 հազար տոննա կարտոֆիլ, 5,0 հազար տոննա բոստանային մշակաբույսեր, 3,0 հազար տոննա գլուխ սոխ, 100 տոննա սխտոր, 2,6 հազար տոննա միս (սպանդային քաշով), 3,8 հազար տոննա յուղ, 3,8 հազար պայմանական տուփ կաթնամթերք: Վերջին օրերին բռնացվել է 80 տոննա կարտոֆիլ, որը ճանապարհին երկար մնալու հետևանքով փչացել է և պիտանի չէ սննդի համար: Բենզինի բացակայության պատճառով տնտեսություններից և բնակչությունից գյուղմթերքներ գրեթե չեն բերվում հանրապետական շուկա. շրջափակման օրերին դաշտերից մանրածախ առևտրի ցանցում չեն ստացվել 4000 տոննա կարտոֆիլ, 5000 տոննա բանջարեղեն, 500 տոննա պտուղ, հազար տոննա խաղող:

Վերևում ասվածը հանրապետության շուկաներում գների ըդգալի բարձրացման պատճառ է դարձել:

Հանրապետությունը ընդհանուր միութենական ֆոնդին պակաս է առաքել 2860 տոննա պտուղ, 2,5 հազար տոննա խաղող, 3,6 հազար տոննա բանջարեղեն՝ 1,5 միլիոն ռուբլի ընդհանուր գումարով:

ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՍԱՊԱՀՈՎՈՒՄ

Ադրբեջանական ԽՍՀ-ի կողմից ավտոճանապարհների և երկաթուղիների տևական շրջափակման հետևանքով հանրապետությունում չի ստացվել ավելի քան 18 միլիոն ռուբլու պարենամթերք, այդ թվում 8 միլիոն ռուբլու շաքար, մեկ միլիոն ռուբլու ձուկ և ձկնամթերք, մնացած գումարի չեն ստացվել պահածոներ, միս, կենդանական ու բուսական յուղ, ալյուր, սուրճ, լուցկի և այլն:

Նույն պատճառով չեն ստացվել ավելի քան 100 միլիոն ռուբլու ոչ պարենային ապրանքներ, այդ թվում բնակչության համար նախատեսված 27 միլիոն ռուբլու շինանյութ, 17 միլիոն ռուբլու կոշիկ, 5 միլիոն ռուբլու հագուստ, 3,7 միլիոն ռուբլու դեղամիջոց և այլն:

Բացի դրանից, հանրապետությունում վառելիքի պակասը հանգեցրել է հանրապետության կենսապահովման գործունեության խախտմանը, նախ և առաջ բնակչության պարենավորման հարցում:

Այսպես, մանրածախ առևտրի ցանցում չի ստացվել ավելի քան 20 միլիոն ռուբլու պարենամթերք, կենսականորեն կարևոր այնպիսի մթերքներ, ինչպիսիք են հրուշակեղենը (2,4 միլիոն ռուբլու), կենդանական յուղը (1,5 միլիոն ռուբլու), մակարոնեղենը (ավելի քան 0,6 միլիոն ռուբլու), ձեթը (մեկ միլիոն ռուբլու), ալյուրը և ձավարեղենը (մոտ մեկ միլիոն ռուբլու) և այլն:

Նկատելիորեն դատարկվել են խանութների վաճառասեղանները, երկար հերթեր են գոյանում հացի և ձավարեղենի համար, վաճառքում չկան բրինձ և մակարոնեղեն, լուցկի և այլ ապրանքներ:

Հանրապետության բնակչությանը պակաս է մատուցվել մոտ երկու միլիոն ռուբլու կենցաղային սպասարկում:

ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Շրջափակման սկզբից ի վեր անցած ժամանակամիջոցում ընդհանուր հաշվով հանրապետության արդյունաբերության մեջ ձեռնարկությունների արտադրական ծրագրերի համեմատ արտադրանքի կորուստները կազմել են 176 միլիոն ռուբլի, որից 110 միլիոն ռուբլին ընկնում է սեպտեմբերին, իսկ այդ նույն ժամանակամիջոցում սպառողները չեն ստացել 130 միլիոն ռուբլու արտադրանք (այդ թվում երկրի ուրիշ ռեգիոններից՝ 60 միլիոն ռուբլու), որից 103 միլիոն ռուբլու արտադրանք չի առաքվել սեպտեմբերին:

Առ 1-ը հոկտեմբերի շրջափակման պատճառով «Լույս» միավորումը չի ստացել 7,0 միլիոն ռուբլու նյութեր, իսկ մնացած պաշարները կբավականացնեն ընդամենը 5—6 օր աշխատելու համար, այդ թվում արույրի ու պողպատի ներկեր և սոդա՝ 1—2 օրվա համար, պահեստներում կուտակվել է 8,0 միլիոն ռուբլու պատրաստի արտադրանք, որը սպառողներին առաքելու հնարավորություն չկա, պայմանագրերը չկատարելու համար տուգանքը կազմել է 1,2 միլիոն ռուբլի:

«Հայէլեկտրամեքենա» միավորման մեջ որոշ նյութերի պաշարներ սպառված են, սեպտեմբերին սպառողներին չի առաքվել 14 միլիոն ռուբլու արտադրանք:

Հացամթերքների մինիստրության ձեռնարկությունները շրջափակման պատճառով չեն ստացել 600 տոննա ալյուր, 1,3 հազար տոննա ձավարեղեն և 30,4 հազար տոննա հատիկահումք:

Գետագրոարդի ձեռնարկությունները սեպտեմբերին հանրապետությունից դուրս գտնվող սպառողներին չեն առաքել 20 միլիոն շիշ հանքային ջուր, 500 տոննա սեղանի աղ, 500 հազար ռուբլու գինենյութեր Մոսկվայի, Սարատովի և Լենինգրադի ձեռնարկություններում լցարկելու համար, 50,0 հազար ինվալյուտային ռուբլու կոնյակ արտահանության համար:

Ամբողջությամբ վերցված հանրապետության թեթևարդմինի գծով սեպտեմբերին շրջափակման պատճառով սպառողներին չի առաքվել 14,5 միլիոն ռուբլու արտադրանք:

Շտապ ուսումնասիրման տվյալներով, ձեռնարկությունների պահեստներում կուտակվել է ժողովրդական սպառման արտադրական ապրանքների զգալի պաշարներ, որոնք շրջափակման պատճառով չեն կարող սպառողներին հասնել ինչպես հանրապետության ներսում, այնպես էլ նրա սահմաններից դուրս:

Մասնավորապես հնարավորություն չկա երկրի այլ ռեգիոնների սպառողներին առաքել 4,9 հազար մագնիտոֆոն, 24,0 հազար էռաթրագրային բարձրախոս, 875 «Դեսնա» լվացքի մեքենա, 132 հազար կենցաղային ժամացույց, 1088 ռադիոզարթուցիչ և կուլտուրկենցաղային ու տնտեսական մի շարք այլ դեֆիցիտային ապրանքներ: Հանրապետության թեթևարդմինի համակարգում այլ հանրապետություններ առաքվելու իրենց ժամին են սպասում 42 միլոն ռուբլու, տեղարդմինի համակարգում՝ 21 միլիոն ռուբլու, «Հայանտառարդ» առևտրաարտադրական միավորման մեջ՝ 1 միլիոն ռուբլու իրեր: Իսկ ամբողջությամբ վերցված (89 թվականի հոկտեմբերի 1-ի դրությամբ) հանրապետության սահմաններից դուրս առաքվելու են պատրաստ մանրածախ գներով մոտ 90 միլիոն ռուբլու զանազան ապրանքներ, որից 15 միլիոն ռուբլու ապրանքներ արտադրվել են միութենական ենթակայության ձեռնարկություններում, իսկ 75 միլիոն ռուբլու՝ հանրապետության մինիստրությունների և գերատեսչությունների ձեռնարկություններում: Ստեղծված իրադրության մեջ նպատակահարմար է այդ արտադրանքը, որի մեծ մասը խիստ դեֆիցիտային է, իրացնել հանրապետության ներսում:

Ինչ վերաբերում է երրորդ եռամյակի և ինն ամսվա պլանների կատարմանը, ապա դրանք զգալիորեն թերակատարված են: Ամբողջությամբ վերցված արդյունաբերության հունվար-սեպտեմբերի պլանը, չհաշված շտկումները, ըստ մատակարարումների թերակատարվել է 6,3 տոկոսով, թերի մատակարարելով մոտ 348,2 միլիոն ռուբլու արտադրանք, հաշվի առնելով շտկումները, պլանը թերակատարվել է 3,8 տոկոսով կամ 204,0 միլիոն ռուբլով, իսկ արտադրանքի թողարկման ծավալը անցյալ տարվա նույն ժամանակամիջոցի համեմատությամբ կազմել է 89 տոկոս:

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Երկրաշարժի գոտու օբյեկտների շինարարության ընթացքը աղետալի վիճակում է: Ադրբեջանական ԽՍՀ-ով անցնող երկաթուղով բեռնափոխադրումների դադարեցման հետևանքով նշանակալից վնաս է հասցված այն կազմակերպություններին, որոնք մասնակցում են երկրաշարժի հետևանքների վերացմանը Հայաստանում:

Չեն մատակարարվել մեծ քանակությամբ բեռներ շինարարական կազմակերպություններին: Շինանյութերի, հումքի, վառելանյութի և այլ նյութերի չստացվելը փաստորեն հանգեցրել է շինարարական աշխատանքների դադարեցմանը աղետի գոտում և միութենական հանրապետությունների եկած բանվորների զանգվածային արտահոսքին:

Այսպես, Արթիկի շրջանում «Բելագրոարդշին» տրեստը չի ստացել 24 վագոն աղուսանյութ (1920 խոր. մետր), 120 տոննա ամրան, 200 հազար աղյուս, 32 վագոն երկաթբետոն (790 խոր. մետր), մեկ վագոն կիր (58 տոննա), երկու վագոն շիֆեր (120 հազար քառ. մետր), 351 տոննա բենզին, 1439 տոննա դիզելային վառելանյութ, մեքենաների պարապուրդը կազմել է 320 հերթափոխ-մեքենա, «Լիտհայշին» միավորումը ընդհանուր հաշվով չի ստացել մոտ 300 վագոն, այդ թվում 23 վագոն ցեմենտ (2500 տոննա), 900 հազար աղյուս, 170 տոննա ամրան, երկու վագոն աղոցանյութեր (100 խորանարդ մետր), 2000 մետր խողովակ:

Լենինականը չի ստացել 54 հազար տոննա ցեմենտ, 8,6 հազար տոննա մետաղ, 4000 տոննա խողովակ, 117 հազար տոննա այլ նյութեր. Կիրովականը չի ստացել 19,3 հազար տոննա ցեմենտ, 0,7 հազար տոննա մետաղ, 56 հազար տոննա այլ նյութ, Սպիտակը՝ 730 տոննա ցեմենտ, 168 տոննա մետաղ, 1,4 հազար տոննա այլ նյութեր, մյուս շրջկենտրոնները ու ավանները՝ 2,9 հազար տոննա ցեմենտ, 672 տոննա մետաղ, 5,4 հազար տոննա այլ նյութեր: Ընդհանուր հաշվով, աղետի գոտում պակաս են ստացվել 127 հազար տոննա ցեմենտ, 12,1 հազար տոննա մետաղ, 4000 տոննա խողովակ, 178 հազար տոննա այլ նյութեր:

Բեռների թերմատակարարման պատճառով Լենինական քաղաքում չեն կատարվել 30,8 միլիոն ռուբլու, Կիրովականում՝ 11 միլիոն ռուբլու, Սպիտակում՝ 3,3 միլիոն ռուբլու, մյուս շրջկենտրոններում և ավաններում՝ 13,2 միլիոն ռուբլու շինմոնտաժային աշխատանքներ, ամբողջությամբ վերցված աղետի գոտում շինմոնտաժային աշխատանքների ծավալը թերակատարվել է 108,3 միլիոն ռուբլու չափով, իսկ պարապուրդի համար աշխատավարձի ֆոնդի գերածախսը ըստ ներգրավված կազմակերպությունների կազմել է 21,2 հազար ռուբլի:

Աղետի գոտում վառելիքաքսուքային նյութերի բացակայության պատճառով շինարարական տեխնիկայի և ավտոտրանսպորտի պարապուրդը կազմել է 193,2 հազար հերթափոխ-մեքենա, ինչը հանգեցրել է 13,5 միլիոն ռուբլու կորուստների:

Շահագործման չեն հանձնվել 99,7 հազար քառ. մետր ընդհանուր մակերեսով բնակարաններ:

Այսպիսով, չնայած ձեռնարկվող ջանքերին, շրջափակումը շարունակվում է: Շրջափակման բոլոր օրերին միայն հանրապետության պետմատի կազմակերպությունների միջոցով (հաշվի առնելով տարանցիկը) ընդհանուր հաշվով չեն ստացվել ավելի քան 70 միլիոն ռուբլու զանազան նյութատեխնիկական ռեսուրսներ, այդ թվում 88 հազար տոննա սև մետաղների գլանվածք, 5,5 հազար տոննա գունավոր մետաղների գլանվածք, 5,0 հազար տոննա պողպատե խողովակ, 9,8 միլիոն ռուբլու մեքենաշինական արտադրանք, 5,0 միլիոն ռուբլու քիմիական և նավթաքիմիական արտադրանք, 3,5 միլիոն ռուբլու զանազան ապրանքներ, 100,9 հազար խորանարդ մետր փայտանյութ, 3,08 հազար վագոն-տնակ:

Մանրածախ առևտրի ցանցում փաստորեն սպառված են շատ տեսակի ապրանքների նորմատիվային և գերնորմատիվ պաշարները, դրանցից մի քանիսի գծով սկսել են օգտագործվել պետական ռեզերվները: